

Genel Bir Değerlendirme

İlhan Tekeli

Türkiye Cumhuriyeti bir çağdaşlaşma iddiasını yaşama geçirme projesidir. Her çağdaşlaşma projesinde olduğu gibi, dayanağını temelde insana güvenden almaktadır. Bu güvenin bir yanında insanın, doğanın ve toplumun düzenini kavrayabilme ve bunlara ilişkin olarak bilimsel bilgi geliştirme kapasitesine sahip olmasına, öte yanında ise kendisi için iyi olanın ne olduğuna karar verebilme yetisi bulunduğu inanç yatmaktadır. Böyle bir insan kendi kaderini kendisi çizebilir. Gerçekte her türlü mühendislik yaklaşımın temelinde böyle bir inanç bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma yolunu seçmesi en genel anlamda bir mühendislik iddiasını ortaya koyması demektir. Ne yazık ki ne modernleşme, ne de mühendislik yazınında söz konusu özdeşlik yeterince işlenmemiş ve bu konuda toplumda bir farkındalık yaratılamamıştır.

Bir toplumun geleneksel bir yapıdan modern bir yapıya dönüşmesi sırasında düşünce, zihniyette, teknolojik bilgedeki gelişmeler kadar, insanın doğayla ilişkilerini düzenleyen inşaat talebinde de büyük bir artış olmaktadır. İnsanın doğanın tahrip edici gücünü denetleyebilmesi, değişik türdeki kaynaklarını yararlı bir biçimde kullanabilmesi, toplumlarda iş bölümünün verimli olabilmesi, ancak değişik türdeki altyapı projelerini yaşama geçirmesi halinde olanaklıdır. Toplumdaki kurumsal düzenin kurulması, yerleşme alanında emeğin yeniden üretimin insanın onurlu yaşam hakkına saygılı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi de konutların ve kentlerin inşa edilmesine gerek duyuyor. Kısacası modernleşmede yol alınabilmesi, büyük bir inşa etme kapasitesinin yaratılmasına bağlıdır. Tabii ki bu büyük kapasitenin yaratılması bir anda olmuyor, tarihsel bir süreç içinde gerçekleşiyor. Türkiye Cumhuriyeti'nin 83 yıllık yaşamında böyle bir inşa etme kapasitesi oluşturulmuştur. Bu kapasite artık Türkiye'nin sınırları içinde hapis olmamakta, uluslararası düzeyde başarıyla yarışabilmektedir. Bu Türkiye'nin gurur duyabileceği bir başarı öyküsüdür. Ne yazık ki bu başarının tarihi gelişimi yeterince araştırılmamış, yazıya dökülmemiştir.

Tabii bu başarıda toplumun değişik kesimlerinin katkıları bulunsa da, bunlardan en merkezi konumda olanları inşaat mühendisleridir. Bu katkılardan söz edebilmenin ilk koşulu ise bu meslek toplulu-

ğunun kendi tarihine sahip çıkmasıdır. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası kuruluşunun 50. Yılında bu yönde çok önemli bir adım atmaktadır. "50. Yılda 50 Eser" başlığı altında başlattığı çalışmayla Türkiye'nin inşaat mühendisliği alanındaki başarıları hakkında toplumdaki bilinçlenmeyi geliştirme yolunda bir arayışa girmiştir. Bunun ilk adımını 1923-2005 yılları arasında üretilen ve inşaat mühendisliği (yapı, altyapı, su yapıları, kıyı-liman yapıları, ulaşım, vb.) alanında Cumhuriyeti'nin 50 büyük başarısını oluşturan eserlerin seçilerek belirlenmesi ve bunun kamuoyuna tanıtılması olarak tanımlamıştır.

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşma iddiasının yaşama geçirilmesiyle inşaat mühendisliği arasındaki karşılıklı ilişkiye açıklık kazandıracaktır. İşte belirlenen bu elli eser, inşaat mühendisliğinin Türkiye'nin çağdaşlaşma iddiasına katkısının tepe noktalarını oluşturmaktadır.

Seksen yılı aşan çok uzun süre içinde Türkiye gibi çok önemli değişimler geçirmiş bir ülkede, inşaat mühendisliğinin yüklendiği iddiaların zaman içinde artacağı açıktır. Ama günümüzün büyük iddialarının gerçekleştirilebilmesi, geçmişteki daha küçük iddialarda sağlanan başarılar sonrasında olanaklı hale gelmiştir. Cumhuriyeti'nin 50 başarılı eseri seçilirken, tarih içindeki dün ile bugün arasındaki bu süreklilik göz önünde tutulmuştur. Bu 50 eserin seçilmesinde, böyle bir bağlantının kurulmasıyla, bir yandan geçmişteki başarılar hakkında bir değer bilirlilik gösterilirken, öte yandan geleceğin iddiaları için de bir umut yaratılmış olmaktadır. Zaten modernitenin tarihten beklediği de bundan başka bir şey değildir.

Gerçekleştirilmesinde inşaat mühendisliğinin önemli rol oynadığı eserlerin, toplumun çağdaşlaşmasında önemli bir iddia taşıyor hale gelmesi, çoğu kez inşa faaliyetlerinin topluma gömülme biçimine bağlı olmaktadır. Hiçbir yapıyı insandan, toplumsal duyarlılıktan, toplumun gelişmişlik seviyesinden ve ortak ihtiyaçlardan ayırarak ele almak mümkün değildir. Bu nedenle söz konusu eserleri de, bireysel katkıların önemini görmezlikten gelmeden, onları toplumun bir ürünü olarak da yorumlamak gerekmektedir.

Bu eserlerin toplumsal bir ürün olduğu kavranmaya başladığında, değerlendirmeye alınacak eserlerin Türkiye topraklarında bulunması zorunluluğu,

toplumsal yararı, yapımı sırasında Türkiye’de inşaat mühendisliği iddiasının gelişmesine çok yönlü katkıları olması gibi nitelikleri taşımasının gerekliliği de ön plana çıkmaktadır.

“50. Yılda 50 Eser” çalışmasını taşıdığı iddiaya uygun bir biçimde yapabilmenin ilk koşulu, hiçbir önemli eseri dışta bırakmayacak bir tarama ve aday belirleme yolunun bulunmasıdır. Bu koşul ancak katılımcı süreçlerle gerçekleştirilebilir. Oysa değerlendirme jürisinin tüm özendirilmesine karşın aday göstermeye yeterli bir katılım olmamıştır. Belki de bunu normal karşılamak gerekir. Çünkü bu bir ilktir. Yolu açacaktır. Bu nedenle jüri aday gösterme konusunda da aktif bir rol yüklenme durumunda kalmıştır. Çalışmanın her aşamasında Jüri Türkiye’de inşaat mühendisliği tarihinin gelişmemiş olmasının sıkıntısını yaşamıştır. Katılımcı süreçler de çalışmanın değerlendirme yapmak için gerekli bilgilerin sağlanmasında büyük güçlüklerle karşılaşmıştır.

Tarih bilgisi ilk bakışta tarih yazıcılarının bir ürünü görülse de, üzerinde düşünüldüğünde bir toplumsal ürün olduğu hemen kavranır. Eğer bir toplumda tarih bilinci gelişmemişse, tarih yazıcısının yararlanabileceği bilgi ve belgeler sürekli yok ediliyorsa, önemli olayların aktif katılımcıları hatıralarını yazmıyorsa, değişik dönemlerde yaşayanlara ilişkin sözlü tarih arşivleri oluşturulmuyorsa, bir tarihçi ne kadar çok çaba gösterirse göstereceği başarıları elindeki malzemeyle sınırlı kalacaktır. Odanın 50. Yılda 50 Eser çalışmasının, inşaat mühendisleri, müşavirlik firmaları, müteahhitler vb. ilgili aktörlerin tarih bilincinin yükselmesine yapacağı katkının, gelecekteki tarih yazıcılarının daha zengin bir malzemeyle çalışmasına olanak vereceğini düşünüyorum.

Bu genel bakış açısı içinde Jüri, çalışması sırasında seçilen eserlerin hem zaman içinde hem de değişik yapı türleri arasındaki dağılımının dengeli olmasına özen göstermiştir. 1923’ten 2005’e kadar uzanan sürede Türkiye’nin gereksinimleri, bilgi düzeyi, inşaat yapma kapasiteleri sürekli gelişmiştir. Bu nedenlerle 1920’li yıllarda yapılmış binaların ölçekleri, karmaşıklıkları, kullanılan malzemeleri ve yapım teknolojileri, 2000’li yıllarda yapılanlardan çok farklıdır. Bu iki farklı dönemin yapıları tabii ki aynı kefeye konulamaz. Aynı şekilde inşaat sektörünün bir küçük konuttan büyük kampüslere, köy yollarından oto yollara, büyük sanayi kuruluşlarına, limanlara, barajlara, sulama tesislerine kadar uzanan çeşitliliği göz önünde tutulduğunda bu değişik alanlardaki yapıların da aynı kefeye konulamayacağını hemen anlar ve ön plana çıkarılacak 50 yapının sektörler arası dağılımında da bir denge kurulması gerektiğini görürüz. Tabii ki böyle bir dengenin kurulması kolay değildir. Bu denge jüri üyelerinin deneyimlerinden

gelen sağduyuya dayanan uzlaşmalarla kurulmuştur.

Jürinin seçim yapabilmesi için, bir eserin seçilmesinin ne anlama geldiği konusunda, bir görüş birliğine ulaşması gerekmiştir. Türkiye’nin 50 inşaat mühendisliği eseri arasına girmek tabii ki onur verici bir şeydir. O eseri ayrıcalıklı kılmaktadır. Onun önemini vurgulamaktadır. Ama kendi alanında onun en iyi olduğunu vb. nitelikler taşıdığı söylemek olanağı yoktur. Belli bir yapı türünde, seçilenlerle aynı belki de bazı ölçütlere göre daha üstün nitelikte yapılar bulunabilir. Jüri değerlendirmesini yaparken çoğu kez kendi türünde ilk olmasına önem vermiştir. Daha sonra o türde daha üstün nitelikte yapılar yapılmış olabilir. Böyle olması da normaldir. Gelişimin gereğidir. Tabii ki her seçmeyi ilk olmak belirlememiştir.

Jüri, çalışması sırasında çoğu kez birden fazla ölçütü göz önünde tutmuştur. Bir yapıyı ele aldığı anda, açıklık, yükseklik, kapasite vb. boyutlarıyla, kullanılan yapım teknolojisindeki yeniliklerle, maliyetinde sağladığı tasarruflarla, yapım süresindeki kısalıkla vb. konularda mühendislik bakımından bir iddia taşıyıp taşımadığını irdelemiştir. Değerlendirmede üzerinde durulan tek ölçüt bu olmamıştır. Ayrıca yarattığı çok yönlü faydalar üzerinde de durulmuştur. Bu faydaları toplumda mühendislik bilgi ve hünerlerinin gelişmesine yaptığı katkılar, toplumsal sorunların çözülmesinde sağladığı yararlar, hatta toplumun sembolik kapitalinin gelişmesine katkıları vb. olmak üzere sıralayabiliriz. Böyle çok sayıda ölçüte dayanan bir değerlendirmede tüm ölçütlerin seçilen tüm yapılarda aynı ağırlıkta yer aldığı söylemek zordur. Bir yapıda bir ölçüt, diğer bir yapıda bir başka ölçüt ağır basmıştır. Ama Jüri çalışması sırasında karşılıklı bir etkileşme süreci içinde her eserin seçiminde oybirliğine ulaşmayı başarmıştır. Kuşkusuz sağlanan bu oydaşma bu Jüriye özgüdür. Bir başka jüri farklı bir yapılar grubu üzerinde oydaşma sağlayacaktır. Bu da normaldir. Zaten bu tür seçmelerin bir jüri eliyle yapılması da bu yüzdendir. Başkası da gerçekleştirilemez.

Jüri, çalışmasını tamamlayarak 50 yapıdan oluşan bir seçkiye ulaşmış bulunuyor. Tümüne bakıldığında Türkiye’nin çağdaşlaşma iddiasında İnşaat alanından gelen katkının önemini gözler önüne seriyor. İnşaat Mühendisleri Odası bu seçkiyi bir yayına dönüştürecek. Ama bu çalışmayla başlatılan süreç kitabın yayınlanmasıyla bir nokta konulmamalı. Tersine inşaatçıların kendi tarihlerine sahip çıkmasının bir başlangıcı olmalı. Tabii ki bunu bir son değil, başlangıç haline getirmek için sorumluluk duymak ve çaba göstermek gerekiyor.